

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії та філософії
Кафедра права та методики викладання правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор навчально-наукового
інституту історії та філософії
Ю.В. Подрез

01 жовтня 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ВСТУП ДО ПРАВА ЄС

Перший (бакалаврський) рівень

галузь знань: 08 Право
спеціальність: 081 Право
освітньо-професійна програма: Право
Мова навчання: українська

Погоджено
науково-методичною комісією
Навчально-наукового
інституту історії та філософії
28 вересня 2018 р.
Голова: Подрез Ю.В.
к. істор. н., доцент

Суми - 2018

Розробник:

Шестопалов Роман Миколайович – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права та методики викладання правознавства

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри права та методики викладання правознавства

Протокол № 2 від 28 вересня 2018 р.

В.о. завідувача кафедри

кандидат педагогічних наук, доцент

О.М. Іваній

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
Загальна кількість годин – 120		1-й	1-й
		Лекції	
		28 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		32 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		58 год.	108 год.
		Консультації:	
	2 год.	2 год.	
Вид контролю: залік			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Вступ до права ЄС» є опанування студентами знань про загальні закономірності виникнення й розвитку ЄС, його права та інститутів, а також їхня структурно-функціональна сутність.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у студентів системи знань про принципи права ЄС, механізми взаємодії права ЄС та національного права держав-членів ЄС, а також права ЄС та держав-партнерів, основні галузі права ЄС, правові інструменти регулювання ринків товарів, робіт, послуг, фінансових ринків та ринків робочої сили, а також закласти основи практичних навиків кваліфікації правовідносин, що виникають всередині ЄС та у його відносинах з іншими державами, тлумачення норм права ЄС, використання норм права ЄС у правозастосовчій діяльності на національному рівні.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **фахових компетентностей** спеціальності:

ФК 2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

ФК 3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

ФК 4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.

ФК 5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

ФК 6. Знання і розуміння основ права Європейського Союзу.

ФК 9. Знання і розуміння основ правового регулювання обігу публічних грошових коштів.

ФК 12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**, а саме:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

2. Міждисциплінарні зв'язки

Головна увага при вивченні даного курсу приділяється механізмам адаптації національного законодавства до правової спадщини ЄС, організаційно-правовим та інституційним механізмам здійснення даного процесу, а також перспективам подальших взаємовідносин між ЄС та Україною в рамках нової посиленої угоди про асоціацію. Студенти вивчають право Європейського Союзу, отримуючи паралельно знання з теорії держави та права, міжнародного права, конституційного права зарубіжних країн та інших правничих дисциплін.

3. Результати навчання за дисципліною

Програмні результати навчання		
Знання:	ПРЗ 2. Критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності, зокрема на межі предметних галузей	Студент повинен знати на достатньому рівні: - етапи становлення права ЄС та створення ЄС; - зміст і сферу дії європейського права; принципи, суб'єкти та джерела права ЄС; - правовідносини, що регулюються правом ЄС; - співвідношення права ЄС з міжнародним та внутрішнім правом держав-членів; - правову природу ЄС, види його компетенцій; - принципи побудови інституційної системи ЄС; - компетенцію органів ЄС; - види правотворчих процедур в ЄС; - систему дипломатичних органів ЄС; - правові основи зовнішніх зносин ЄС; - особливості міжнародної правосуб'єктності ЄС, його договірну практику та види політики у сфері зовнішніх відносин; - організаційно-правові механізми та інструментарій відносин України з ЄС.
Уміння:	ПРУ 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання ПРУ 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел ПРУ 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на	Студент повинен вміти на достатньому рівні: - класифікувати акти права ЄС, а також аналізувати первинне та вторинне законодавство ЄС; - ідентифікувати/прогнозувати застосування того чи іншого принципу права ЄС у його зовнішньо-політичній в тому числі дипломатичній діяльності;

	основі аналізу відомої проблеми ПРУ 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю ПРУ 6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему	- аналізувати практику застосування права ЄС судами ЄС та держав-членів; - оцінювати ефективність організаційно-правових механізмів та інструментарію розвитку відносин України з ЄС.
Комунікація	ПРК 3. Відтворювати зміст, демонструючи розуміння з основних професійних та суспільних тем	- оцінювати рівень відповідності законодавства України законодавству ЄС; - тлумачити та використовувати норми національного законодавства з урахуванням положень права ЄС.
Автономія і відповідальність	ПРА 1. Усвідомлювати соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності	Студент повинен на достатньому рівні: - давати характеристику і проводити аналіз головних напрямків співробітництва України з ЄС; - застосовувати набуті знання і практичні навички в майбутній професійній діяльності

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
A	Вільно володіє навчальним матеріалом, висловлює свої думки, робить аргументовані висновки, рецензує відповіді інших студентів, творчо виконує індивідуальні та колективні завдання; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань; вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення власних знань.
B	Вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання на практиці; узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні теоретичних знань на практиці.

C	Недостатньо повне засвоює навчальний матеріал, намагається застосовувати знання на практиці; узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні теоретичних знань на практиці. засвоєння матеріалу
D	Володіє навчальним матеріалом поверхово, фрагментарно, на рівні запам'ятовування відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знайомий з основними поняттями навчального матеріалу.
E	Частково володіє навчальним матеріалом, не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації має елементарні нестійкі навички виконання завдання
FX	Має фрагментарні знання (менше половини) при незначному загальному обсязі навчального матеріалу; відсутні сформовані уміння та навички; під час відповіді допускається суттєві помилки.
F	Не володіє навчальним матеріалом

**Розподіл балів
Денна форма навчання**

Поточний контроль											Разом	Заг. сума
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11		
Поточний контроль												
6	7	7	7	6	7	7	7	7	7	7	75	100
Контроль самостійної роботи												
2	2	2	2	3	3	3	2	2	2	2	25	

Заочна форма навчання

Поточний контроль											Разом	Заг. сума
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11		
Поточний контроль												
		15		15	20	15					65	100
Контроль самостійної роботи												
5	5	5	5	5	5	-	-	-	5	-	35	

4.1. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, роботи на практичних заняттях, виконання тестових завдань, та виконання інших видів самостійної роботи. Поточний контроль складається з таких компонентів:

- 75 балів участь у семінарах (6-7 балів за кожен семінар) – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних індивідуальних завдань, виконання завдань тестового контролю, розв'язування задач;

- 25 балів контроль самостійної роботи – підготовка до семінарів та опрацювання теоретичного матеріалу, виконання домашніх завдань, підготування проєктів, рефератів тощо).

Разом - 100 балів.

Для заочної форми навчання: 65 балів участь у семінарах (15-20 балів за кожен семінар) та 35 балів – контроль самостійної роботи.

4.1.1. Критерії оцінювання досягнень студентів на семінарських заняттях

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
4 бали	Студент добре знає теоретичний матеріал, дає визначення понять, може обґрунтувати свої судження, може систематизувати набуті знання, володіє матеріалом при вирішенні практичних завдань. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки
3 бали	Студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Однак не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки. Викладення матеріалу не в повному обсязі, неглибоке володіння теоретичним та практичним матеріалом.
2 бали	Студент достатньо не володіє навчальним матеріалом, однак фрагментарно, поверхово (без аргументації й обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань. Значна кількість помилок.
1 бал	Студент не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

4.1.2. Критерії оцінювання практичної самостійної роботи, що передбачена в межах теми семінарських занять:

Самостійна робота включає виконання домашніх завдань, підготування проєктів, рефератів та презентацію результатів виконаних завдань на семінарських та практичних заняттях, а також інші види індивідуальних та

групових завдань на розсуд викладача – сумарно 25 балів (35 для ЗФН), а саме:

- виконання домашніх завдань протягом семестру;
- написання реферату за обраною тематикою (за бажанням студента) ;
- виконання індивідуальних тестових завдань;
- розв'язання задач;
- підготовка проекту та виготовлення слайдів (10-15 слайдів).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 - 100	A	Відмінно
82 - 89	B	Добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	Задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами діагностики результатів навчання під час поточного контролю є розкриття теоретичних питань, тестові завдання, ситуативні завдання, розв'язання задач і практичних ситуацій.

Приклади:

Теоретичні питання:

1. Загальна характеристика понять «панєвропеїзм», «європоцентризм», «європейська ідентичність». Європейська інтеграція: поняття та історичний розвиток.

2. Шенгенська зона (Schengen-area). Поняття Шенгенської візи. Основні положення Шенгенського кодексу про кордони від 15 березня 2006р.

Тести:

1. В якому році заснували Раду Європи?

- а) 1949;
- б) 1951;
- в) 1960;
- г) 1967;
- д) 1970.

2. В якому місті знаходиться штаб-квартира Ради Європи?

- а) Париж;
- б) Рим;
- в) Лондон;
- г) Страсбург;
- д) Ліон.

Практичні завдання:

1. Скласти термінологічний словник до теми і підготуватися до понятійного диктанту.

2. Розробити структурно-логічну схему «Європейське об'єднання з економічних інтересів (European Economic Interest Grouping): мета та особливості функціонування» або «Перспективи розвитку корпоративного права Європейського Союзу».

Перелік питань для підготовки до складання заліку з дисципліни

«Вступ до права ЄС»

Завдання першого рівня

1. Право ЄС– це:

- а) система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС;
- б) система правових норм, які врегульовують відносини в рамках трьох опор ЄС;
- в) сукупність правових норм, які регулюють діяльність інституцій ЄС.

2. «Піларна» структура права ЄС скасована:

- а) Маастрихтським договором;

- б) Амстердамським договором;
- в) Лісабонським договором.

3. Система актів іститутів ЄС включає:

- а) регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки;
- б) регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки, міжнародні угоди;
- в) регламенти, директиви, рішення, установчі договори ЄС.

4. Компетенція ЄС поділяється на:

- а) внутрішню та зовнішню;
- б) внутрішню, зовнішню та дорозумілу;
- в) виключну, спільну, доповнюючу та спеціальну.

5. Суб'єктами права ЄС є:

- а) держави-члени, Євросоюз;
- б) держави-члени, інституції ЄС;
- в) держави-члени, ЄС, фізичні і юридичні особи.

6. Міжнародна правосуб'єктність ЄС передбачає:

- а) право укладення міжнародних договорів;
- б) співробітництво з третіми державами;
- в) укладення угод та взаємодія з третіми державами та міжнародними організаціями.

7. Європейська служба зовнішньої діяльності створена з метою:

- а) заміни дипломатичних представництв держав-членів;
- б) надання допомоги Главі Європейської Ради та Главі і членам Комісії у виконанні ними своїх функцій у сфері зовнішніх зносин, а також співпраці з державами-членами;
- в) заміни делегацій держав-членів ЄС у третіх державах.

8. Статус делегації ЄС у третій державі визначається:

- а) внутрішніми правовими актами ЄС;
- б) міжнародною угодою укладеною з державою перебування;
- в) двосторонньою угодою укладеною з державою перебування, багатосторонньою угодою укладеною з групою держав, одностороннім актом держави перебування.

9. Делегації ЄС в третіх державах здійснюють такі функції:

- а) представлення та захист інтересів ЄС в державі перебування, ведення переговорів з державою перебування, налагодження відносин з державою перебування в економічній, культурній та ін. сферах;
- б) представлення та захист інтересів ЄС в державі перебування, захист в державі перебування інтересів ЄС та його громадян, налагодження відносин з державою перебування в економічній, культурній та ін. сферах;
- в) представлення та захист інтересів ЄС в державі перебування, захист в державі перебування інтересів ЄС та його громадян, налагодження відносин з державою перебування в економічній, культурній та ін. сферах, інформування ЄС про всі події, що відбуваються в країні перебування.

10. Визначте основний правовий інструментарій співпраці Україна – ЄС у сфері мобільності та міграції:

- а) Політика сусідства ЄС;
- б) План дій у сфері свободи, безпеки та юстиції;
- в) Порядок денний асоціації між Україною та ЄС;
- г) План дій щодо лібералізації візового режиму.

11. Політика східного партнерства – це:

- а) багатосторонній механізм співпраці спрямований на перехід відносин у межах асоціації з ЄС;
- б) двосторонній механізм співпраці спрямований на ліквідацію відмінностей у розвитку партнерів;
- в) багатосторонній механізм співпраці, який доповнює двосторонні угоди та спрямований на перехід відносин у межах асоціації з ЄС.

12. Угода про асоціацію Україна – ЄС базується на таких ключових принципах співробітництва:

- а) політичної асоціації, економічної інтеграції;
- б) спільної власності та спільної відповідальності;
- в) взаємності та добросусідських відносин.

13. Вчому полягала суть Декларації Робера Шумана від 8 травня 1950 р.?

- а) в секторальні (економічній) інтеграції;
- б) в політичній інтеграції;
- в) в співробітництві у сфері безпеки.

14. Що таке *acquis communautaire*?

- а) правовий доробок ЄС;

- б) законодавчі акти ЄС;
- в) звичаєві норми.

15. Яка структура ЄС відповідно до Маастрихтського договору?

- а) Європейські співтовариства, Спільна зовнішня та безпекова політика, співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ;
- б) Європейські співтовариства, Спільна зовнішня та безпекова політика, співробітництво поліції та судів у кримінальних справах;
- в) Європейські співтовариства, Спільна зовнішня та безпекова політика, простір свободи, безпеки та юстиції.

16. Визначіть основні функції Європарламенту:

- а) законодавча (разом з Радою);
- б) підготовка звіту про виконання бюджету;
- в) політичного контролю;
- г) консультативна.

17. Регламенти – це:

- а) постанови, що мають загальне застосування, є обов'язковими в усіх елементах і мають пряме застосування в усіх державах-членах;
- б) постанови, що мають обов'язкову силу лише стосовно результату, котрий повинен бути досягнутий кожною державою-членом, якій вони адресовані;
- в) постанови, які не мають загального застосування і зобов'язують лише тих, кому адресовані та обов'язкові в усіх свої елементах.

18. Принцип примату права ЄС полягає в тому, що:

- а) правові норми ЄС у разі колізії з нормами національного права держав-членів ЄС мають вищу юридичну силу;
- б) правові норми у разі колізії з нормами міжнародного права мають вищу юридичну силу;
- в) міжнародні угоди, які укладаються інститутами чи державами-членами ЄС мають відповідати положенням установчих договорів ЄС.

19. Інституційна система ЄС складається з:

- а) інститутів, органів, установ;
- б) інститутів; організацій, комітетів;
- в) органів, комітетів, установ.

20. Реалізацію цілей і принципів Спільної зовнішньої політики та політики безпеки покладено на:

- а) Європейську Раду, Раду, Комісію та Високого представника Союзу з питань зовнішніх зносин та політики безпеки;
- б) Європейську Раду, Раду, Комісію та Високого представника Союзу з питань зовнішніх зносин та політики безпеки, допоміжні органи ЄС;
- в) Європейську Раду, Раду, Комісію, Високого представника Союзу з питань зовнішніх зносин та політики безпеки, ЄСЗД, допоміжні органи та установи.

Завдання другого рівня

1. Назвіть ключові реформи, запроваджені Лісабонським договором 2007 р., щодо правової природи ЄС та розвитку його правової системи.
2. Які види правовідносин регулює право ЄС (класифікація норм права ЄС)?
3. Визначіть принципи побудови інституційної системи ЄС.
4. У чому полягає співвідношення між правом ЄС та міжнародним правом?
5. Що таке принципи права ЄС та як вони класифікуються?
6. Які принципи характеризують співвідношення права ЄС та внутрішнього права держав-членів?
7. Чому Римський договір 1957 р. про ЄЕС називають конституційною хартією ЄС?
8. Назвіть основні здобутки ЄСА у розвитку євроінтеграційних процесів.
9. У чому полягають відмінності у правовому режимі трьох опор визначених Маастрихтським договором?
10. Які «заслуги» Амстердамського договору 1997 р. у розвитку права ЄС?
11. Назвіть основні та допоміжні органи ЄС. Визначіть їх особливості у порівнянні з органами інших міжнародних організацій.
12. Які види нормативно-правових актів ЄС?
13. Яка структура ЄС відповідно до Амстердамського договору?

14. Охарактеризуйте процес формування системи дипломатичних органів ЄС та визначіть її особливості.

15. Окресліть особливості забезпечення представництва ЄС у третіх країнах та міжнародних організаціях Делегаціями ЄС.

16. Назвіть види та особливості угод, укладених ЄС з третіми державами та міжнародними організаціями.

17. Які існують політико-правові передумови для співпраці України та ЄС в рамках асоціації?

18. Назвіть особливості формування органів співпраці між Україною та ЄС?

19. Яка правова природа Порядку денного асоціації ЄС – Україна та його значення з точки зору імплементації Угоди про асоціацію після її підписання.

20. Назвіть яскравих представників конфедеративних теорій об'єднання Європи та коротко окресліть їх спільні риси.

Завдання третього рівня

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачають надання розгорнутої аргументованої відповіді на питання аналітичного характеру.

Завдання 1. Визначіть правову природу ЄС як об'єднання «*sui generis*». Порівняй те ЄС з іншими міжнародними організаціями, беручи за основу такі критерії: 1) компетенція ЄС, його органів та держав-членів; 2) правова природа, дія та застосування законодавчих актів органів ЄС; 3) міжнародна правосуб'єктність.

Завдання 2. Проаналізуйте ключові реформи Лісабонського договору 2007 р. у сфері правового регулювання дипломатичних відносин ЄС (правові, інституційні, функціональні). Зробіть висновок про роль Лісабонського договору у розвитку системи дипломатичних органів ЄС та формуванні дипломатичної служби ЄС.

Завдання 3. Охарактеризуйте сучасний стан відносин Україна-ЄС. Визначте правовий інструментарій цього співробітництва: проаналізуйте

його ефективність чи недоліки (наводячи конкретні приклади). Обґрунтуйте сильні та слабкі сторони Угоди про асоціацію Україна-ЄС та значення останньої для розвитку подальших відносин між сторонами, а також здійснення внутрідержавних перетворень у нашій країні.

Завдання 4. Проаналізуйте Роль Голови Європейської Ради, Високого представника Союзу із зовнішніх справ і політики безпеки та Комісії ЄС у реалізації міжнародної правосуб'єктності ЄС.

Завдання 5. Визначіть переваги та недоліки політики Східного партнерства ЄС з точки зору інтересів України.

Завдання 6. Здійсніть огляд процесу формування глобальної дипломатичної служби ЄС. Назвіть фактори, які гальмують цей процес.

Завдання 7. Порівняйте гармонізацію національного законодавства України з правом ЄС та зближення з правом ЄС законодавства: а) держав-членів ЄС; б) держав-кандидатів у членство в ЄС; в) держав з якими укладено угоду про асоціацію (у різних формах); г) держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі.

Завдання 8. Проаналізуйте діяльність Європейської служби зовнішньої діяльності беручи за основу аналізу: а) структуру та склад ЄСЗД; б) повноваження ЄСЗД; в) взаємодія ЄСЗД з дипломатичними службами держав-членів. Зробіть висновок про ефективність діяльності ЄСЗД.

Завдання 9. Порівняйте види асоціацій у практиці міжнародних організацій.

Завдання 10. Порівняйте угоди про асоціацію укладені ЄС з різними групами третіх держав. Визначте типи цих угод на основі таких критеріїв: а) наявність в угоді положень щодо перспективи членства; б) положення про інтеграцію у внутрішній ринок (зону вільної торгівлі); в) співпраця у інших сферах співробітництва (політичній, безпековій, візовій).

Завдання 11. Визначте особливості укладення та імплементації нормативно-правових актів інститутів ЄС. В чому полягає відмінність їх правової природи від правових актів інших міжнародних організацій.

Завдання 12. Розмежуйте компетенцію Європейського суду з прав людини та Суду ЄС.

Завдання 13. Порівняйте Угоду про асоціацію Україна – ЄС з іншими типами Угод про асоціацію, а саме: а) Європейські угоди про асоціацію; б) Угода про асоціацію з країнами ЄАВТ; в) Угода про асоціацію з Чилі.

Завдання 14. У чому полягає наднаціональність ЄС?

Завдання 15. В чому полягає теорія суверенітету держави? Як співвідносяться теорія державного суверенітету та інтеграція в рамках ЄС?

Завдання 16. Визначіть основні риси взаємодії ЄС з міжнародними організаціями: а) Радою Європи; б) ООН; в) ОБСЄ.

Завдання 17. Охарактеризуйте співвідношення міжнародного права та права ЄС. Дайте визначення принципу пріоритету міжнародного права. Наведіть конкретні приклади, зокрема щодо застосування резолюцій Ради безпеки ООН у праві ЄС.

Завдання 18. Чи можна назвати ЄС дипломатичним актором «*sui generis*»? Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання 19. В який спосіб скасування піларної структури ЄС Лісабонським договором вплинуло на розвиток права ЄС та компетенцію ЄС?

Завдання 20. Проаналізуйте Європейську політику східного партнерства. Які, на вашу думку, перспективи розвитку цієї політики у її багатосторонньому вимір

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

Розділ 1. Компетенція, інститути та основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу

Розділ 2. Право Європейського Союзу: поняття, принципи, джерела та система

Розділ 3. Права людини та їх захист в Європейському Союзі

Розділ 4. Судова система Європейського Союзу та Європейський суд з прав людини

Розділ 5. Особливості гармонізації законодавства України до законодавства ЄС

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1. Компетенція, інститути та основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу

Тема 1. Європейський союз: склад, територія, населення. Держави-члени ЄС: коротка характеристика. Територіальна сфера дії ЄС. Території держав-членів, що не увійшли до складу ЄС. Особливості правового режиму «заморських країн і територій» (Частина четверта Договору про Європейське співтовариство «Асоціація з заморськими країнами і територіями»). ЄС – інтеграційне об'єднання держав і народів Європи. Офіційні мови ЄС. Система офіційних символів ЄС (гімн, прапор та ін.). Європейський союз та Рада Європи. Спільність завдань і схожість у розвитку. Відмінності у методах і формах здійснення інтеграції в рамках двох об'єднань. Взаємодія ЄС і Ради Європи на сучасному етапі. Компетенція ЄС: структура і зміст. Правові засади компетенції ЄС. Розподіл компетенції ЄС між його опорами: Європейськими Співтовариствами (перша опора), спільна зовнішня політика і політика безпеки (друга опора), співробітництво поліцій і судових органів у кримінально-правовій сфері (третя опора). Фінанси і бюджет ЄС. Відмінність від бюджету міжнародної організації. Поняття «власних ресурсів», порядок їх встановлення і зміни. Система прибуткової та видаткової частин бюджету ЄС (мити, ПДВ та ін.).

Тема 2. Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу. План Шумана 1950 р. Поняття «комунітарний метод», його відмінність від методу міжурядового співробітництва. Вплив федералістських концепцій на минуле і теперішнє Європейського Союзу. 1950 – ті роки: створення Європейських Співтовариств. Утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Утворення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) і Європейського Співтовариства з атомної енергії (Євратом). 1960-ті роки: «Договір про злиття» 1965 р. і завершення процесу створення єдиних керівних органів (інститутів) Співтовариств. Розвиток Європейських Співтовариств у 1970-ті роки і 1980-ті роки. Приєднання Великобританії, Данії, Ірландії (1973 р.), Греції (1981 р.), Іспанії, Португалії (1986 р.). Утворення Європейського політичного співробітництва (1970 р.). Єдиний Європейський Акт (1986 р.). Маастрихтський договір 1992 р. і заснування Європейського Союзу.

Перетворення Європейського Економічного Співтовариства у Європейське Співтовариство (ЄС).

Розділ 2. Право Європейського Союзу: поняття, принципи, джерела та система

Тема 3. Поняття та принципи права Європейського Союзу. Визначення поняття «право ЄС». Ознаки, що характеризують його соціальну та юридичну сутність. Співвідношення термінів «право Європейських Співтовариств», «право Європейського Союзу» і «європейське право». Елементи романо-германської (континентальної) та англосаксонської правових сімей в праві ЄС. Принципи права ЄС: поняття та класифікація. Загальні і спеціальні принципи. Джерела і спосіб закріплення принципів права ЄС. Роль наднаціональних судових органів у розробці і захисті засадних принципів права. Загальні принципи права конституційного устрою ЄС (ст. 6 Договору про створення ЄС). Відповідальність держав-членів за їх порушення.

Тема 4. Джерела та система права Європейського Союзу. Класифікація джерел права ЄС. Джерела первинного права. Установчі документи (договори) ЄС: поняття і система. Порядок перегляду установчих договорів. Кодифікація первинного права ЄС в Договорі, що встановлює Конституцію для Європи 2005 р. Джерела вторинного права ЄС. Нормативні правові акти ЄС, їх юридичні властивості (регламент, директива, рамкове рішення тощо). Структура і зміст нормативних актів ЄС. Система правових актів ЄС у відповідності до Договору, що встановлює Конституцію для Європи 2005 р. (європейські закони, європейські рамкові закони, європейські регламенти, рекомендації і висновки). Джерела прецедентного права як джерело права ЄС. Міжнародні договори як джерело права ЄС Міжнародні договори ЄС і Європейського Союзу з третіми державами. Система права ЄС: основні способи побудови. Переметний, функціональний та структурний підходи. Галузі і підгалузі права ЄС. «Інституційне» і «матеріальне» право ЄС. Структурні компоненти права ЄС. Поняття «комунітарне право». Місце комунітарного права в системі права ЄС.

Розділ 3. Права людини та їх захист в Європейському Союзі

Тема 5. Права людини в Європейському Союзі. Договір про ЄС та Лісабонська угода в регулюванні статусу людини в ЄС. Місце Європейської конвенції по правах людини (ЕКПЛ) у європейському правопорядку. Хартія Європейського Союзу про основні права: її статус серед інших джерел права

ЄС. Сутність та принципи громадянства ЄС. Основні права та обов'язки людини та громадянина в ЄС. Юридичні підстави та історія розвитку європейського права прав людини. Поняття і зміст «Простору свободи, безпеки та законності» (ПСБЗ). «Шенгенське право»: підписання Шенгенських угод; інкорпорація положень Шенгенських угод до установчих договорів Європейського Союзу (Амстердамський договір 1997 р.); Шенгенські досягнення (Schengenacquis). Нормативна база ЄС у сфері Шенгенського права. Візовий кодекс ЄС. Шенгенські візи: види, порядок отримання. Особливості правового регулювання співробітництва поліцій і судових органів у кримінальноправовій сфері. Європол. Мета діяльності Європолу. Завдання Європолу.

Тема 6. Захист прав людини в Європейському Союзі. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення та захисту прав людини в Європейському Союзі. Система та принципи захисту прав людини в Європейському Союзі. Співробітництво ЄС та Ради Європи стосовно захисту прав людини. Європейський омбудсмен.

Розділ 4. Судова система Європейського Союзу та Європейський суд з прав людини

Тема 7. Судова система Європейського Союзу. Загальна характеристика судової системи Європейського Союзу. Структура судової системи Європейського Союзу. Європейський суд (Суд справедливості). Європейський суд аудиторів. Функції Суду ЄС.

Тема 8. Європейський суд з прав людини. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. Підстави звернення до Європейського суду з прав людини. Подання заяви до Європейського суду з прав людини. Листування з Європейського суду з прав людини. Конфіденційність інформації, надісланої до Європейського суду з прав людини. Плата за звернення до Європейського суду з прав людини.

Розділ 5. Особливості гармонізації законодавства України до законодавства ЄС

Тема 9. Правове регулювання співробітництва України та ЄС. Спільна Стратегія ЄС щодо України. Європейська політика сусідства (ЄПС). План дій Україна - ЄС: основні положення. Правове регулювання Східного Партнерства. Порядок денний Асоціації Україна - ЄС. Інституційна структура співробітництва України та ЄС. Перспективи розвитку відносин

України та Європейського Союзу. Визначення «Внутрішнього (спільного) ринку» за Договором про ЄС. Заборона кількісних обмежень у праві ЄС. Внутрішні та зовнішні аспекти Митного союзу. Єдиний митний тариф. Заборона дискримінаційної практики за правом ЄС. Наближення українського законодавства в сфері торгівлі до норм ЄС в контексті правил і принципів СОТ.

Тема 10. Угода про асоціацію та угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС: загальна характеристика. Загальне забезпечення інтеграційного процесу: організаційне, фінансове, правове та інформаційне. Органи, на які покладено завдання по забезпеченню інтеграційного процесу: вищі (Президент України, Кабінет Міністрів України), центральні (Міністерство юстиції України) та місцеві органи виконавчої влади. Правові засади діяльності цих органів. Структурні підрозділи, які створено на виконання інтеграційного процесу в рамках вищих і центральних органів виконавчої влади: мета їх створення, завдання, функції та компетенція. Угода про асоціацію: загальна характеристика. Основні проблеми на шляху до підписання Угоди про асоціації та шляхи їх подолання. Лібералізація торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів, та руху робочої сили як умови Угоди про ЗВТ Україна - ЄС. ЗВТ Україна - ЄС як комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Структура угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Особливі ознака угоди.

Тема 11. Адаптація права України до права Європейського Союзу. Поняття адаптації права України до права Європейського Союзу. Загальний огляд права ЄС. Правові засади адаптації права України до права Європейського Союзу. Механізм забезпечення адаптації права України до права Європейського Союзу. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів – основні напрямки. Особливості гармонізації цивільного законодавства України із принципами та модельними правилами європейського приватного права. Правова природа і значення найбільш ґрунтовної праці з приватного права в Європейському Союзі – Draft Common Frame of Reference. Проблеми, пов'язані із можливою уніфікацією європейського приватного права та гармонізацією цивільного законодавства країн – членів Європейського Союзу. Принципи та модельні правила європейського приватного права при вдосконаленні сучасного цивільного законодавства України. Гармонізація кримінального законодавства України та ЄС. Правові підстави процесу гармонізації кримінального законодавства. Формування пріоритетної моделі кооперації у кримінальних справах у

країнах Європейського Союзу (європейські ордери на арешт, гармонізація відповідальності за конвенціональні злочини тощо). Адаптація трудового законодавства України до Європейських стандартів. Гармонізація трудового законодавства України та ЄС щодо гарантій забезпечення права на працю. Проблемні питання гармонізації законодавства України з охорони праці із законодавством Європейського Союзу. Забезпечення гендерної рівності права на працю. Правове забезпечення права на працю працівників-мігрантів. Аналіз основних документів соціальної сфери, сфери зайнятості та трудового права ЄС. Соціальний захист населення України в контексті адаптації соціальної політики України до стандартів Європейського Союзу. Теоретичні та практичні аспекти правового регулювання соціальної політики Європейського Союзу. Основні моделі соціального захисту в Європейському Союзі. Європейські стандарти в галузі соціального захисту та їх впровадження в українське законодавство. Адаптація до Європейських стандартів пенсійного забезпечення та охорони здоров'я.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Конс.	Самост. робота		Лекції	Практ.	Конс.	Самост. робота
Розділ 1. Компетенція, інститути та основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу										
Тема 1. Європейський союз: склад, територія, населення. Державичлени ЄС: коротка характеристика	12	2	4	-	6	11,5	0,5	-	1	10
Тема 2. Основні етапи формування Європейських Співтовариств і ЄС	12	4	2	-	6	11	0,5	0,5	-	10
Розділ 2. Право Європейського Союзу: поняття, принципи, джерела та система										
Тема 3. Поняття та принципи права Європейського Союзу	8	2	2	-	4	8	-	-	-	8
Тема 4. Джерела та система права Європейського Союзу	13	2	4	1	6	11,5	1	0,5	-	10
Розділ 3. Права людини та їх захист в Європейському Союзі										
Тема 5. Права людини в Європейському Союзі	11	2	4	1	4	13	1	1	1	10
Тема 6. Захист прав людини в Європейському Союзі	12	4	2	-	6	10,5	0,5	-	-	10

**Розділ 4. Судова система Європейського Союзу та
Європейський суд з прав людини**

Тема 7. Судова система Європейського Союзу	10	2	2	-	6	10,5	0,5	-	-	10
Тема 8. Європейський суд з прав людини	10	2	4	-	4	10,5	0,5	-	-	10

**Розділ 5. Особливості гармонізації законодавства України до
законодавства ЄС**

Тема 9. Правове регулювання співробітництва України та ЄС	12	2	4	-	6	11	-	1	-	10
Тема 10. Угода про асоціацію та угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС: загальна характеристика	8	2	2	-	4	10,5	0,5	-	-	10
Тема 11. Адаптація права України до права Європейського Союзу	12	4	2	-	6	12	1	1	-	10
Усього годин	120	28	32	2	58	120	6	4	2	108

7.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Європейський союз: склад, територія, населення. Держави-члени ЄС: коротка характеристика	4	-
2	Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу	2	0,5
3	Поняття та принципи права Європейського Союзу	2	-
4	Джерела та система права Європейського Союзу	4	0,5
5	Права людини в Європейському Союзі	4	1
6	Захист прав людини в Європейському Союзі	2	-
7	Судова система Європейського Союзу	2	-
8	Європейський суд з прав людини	4	-
9	Правове регулювання співробітництва України та ЄС	4	1
10	Угода про асоціацію та угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС: загальна характеристика	2	-
11	Адаптація права України до права Європейського Союзу	2	1
Разом		32	4

7.4. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Європейський союз: склад, територія, населення.

Держави-члени ЄС: коротка характеристика

1. Взаємодія ЄС і Ради Європи на сучасному етапі.
2. Розподіл компетенції ЄС між його опорами: Європейськими Співтовариствами (перша опора), спільна зовнішня політика і політика безпеки (друга опора), співробітництво поліцій і судових органів у кримінально-правовій сфері (третья опора). Фінанси і бюджет ЄС
3. Поняття «власних ресурсів», порядок їх встановлення і зміни.
4. Система прибуткової та видаткової частин бюджету ЄС (мито, ПДВ та ін.).

Тема 2. Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу

1. Вплив федералістських концепцій на минуле і теперішнє Європейського Союзу.
2. Розвиток Європейських Співтовариств у 1970-ті роки і 1980-ті роки. Приєднання Великобританії, Данії, Ірландії (1973 р.), Греції (1981 р.), Іспанії, Португалії (1986 р.). Утворення Європейського політичного співробітництва (1970 р.). Єдиний Європейський Акт (1986 р.).
3. Перетворення Європейського Економічного Співтовариства у Європейське Співтовариство (ЄС).

Тема 3. Поняття та принципи права Європейського Союзу

1. Джерела і спосіб закріплення принципів права ЄС.
2. Роль наднаціональних судових органів у розробці і захисті засадних принципів права.
3. Загальні принципи права конституційного устрою ЄС (ст. 6 Договору про створення ЄС).

Тема 4. Джерела та система права Європейського Союзу

1. Структурні компоненти права ЄС.

2. Поняття «комунітарне право».
3. Місце комунітарного права в системі права ЄС.

Тема 5. Права людини в Європейському Союзі

1. Юридичні підстави та історія розвитку європейського права прав людини.
2. Нормативна база ЄС у сфері Шенгенського права.
3. Візовий кодекс ЄС.
4. Особливості правового регулювання співробітництва поліцій і судових органів у кримінально-правовій сфері.
5. Європол. Мета діяльності Європолу. Завдання Європолу.

Тема 6. Захист прав людини в Європейському Союзі

1. Система та принципи захисту прав людини в Європейському Союзі.
2. Співробітництво ЄС та Ради Європи стосовно захисту прав людини.
3. Європейський омбудсмен.

Тема 7. Судова система Європейського Союзу

1. Європейський суд (Суд справедливості).
2. Європейський суд аудиторів.
3. Функції Суду ЄС.

Тема 8. Європейський суд з прав людини

1. Конфіденційність інформації, надісланої до Європейського суду з прав людини.
2. Плата за звернення до Європейського суду з прав людини.

Тема 9. Правове регулювання співробітництва України та ЄС

1. Заборона дискримінаційної практики за правом ЄС.
2. Наближення українського законодавства в сфері торгівлі до норм ЄС в контексті правил і принципів СОТ.

Тема 10. Угода про асоціацію та угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС між Україною та ЄС

1. Структурні підрозділи, які створено на виконання інтеграційного процесу в рамках вищих і центральних органів виконавчої влади: мета їх створення, завдання, функції та компетенція.
2. Структура угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.
3. Особливі ознаки угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС між Україною та ЄС.

Тема 11. Адаптація права України до права Європейського Союзу

1. Механізм забезпечення адаптації права України до права Європейського Союзу.
2. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів – основні напрямки.
3. Проблеми, пов'язані із можливою уніфікацією європейського приватного права та гармонізацією цивільного законодавства країн – членів Європейського Союзу.
4. Принципи та модельні правила європейського приватного права при вдосконаленні сучасного цивільного законодавства України.
5. Формування пріоритетної моделі кооперації у кримінальних справах у країнах Європейського Союзу (європейські ордери на арешт, гармонізація відповідальності за конвенціональні злочини тощо).
6. Адаптація трудового законодавства України до Європейських стандартів
7. Європейські стандарти в галузі соціального захисту та їх впровадження в українське законодавство.
8. Адаптація до Європейських стандартів пенсійного забезпечення та охорони здоров'я.

8. Рекомендовані джерела

Базова:

1. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу : підручник / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» – О. : Фенікс, 2012. – 390 с.
2. Баймуратов М. О. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами : монографія / М. О. Баймуратов, Ю. С. Хоббі. – Суми : Університет. кн., 2013. – 300 с.
3. Бирюков М.М. Европейское право: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и специальностям «Международ. Отношения» и «Регионоведение» /М.М. Бирюков. – 2 –е изд., доп. – Москва: Омега-Л, 2006. – 128 с.
4. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю. О. Волошин. – К. : Логос, 2010. – 428 с.
5. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Х. : Оберіг, 2012. – Вип 1. – 76 с.
6. Європейський Союз: економіка, політика, право : енцикл. слов. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2011. – 368 с.
7. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; за заг. ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України»; Х. : Право, 2013. – Вип. 14. – 208 с.
8. Кашкин С.Ю. Введение в право Европейского Союза. Учебное пособие. М: Изд-во Эксмо, 2005. – 368 с.
9. Кернз, В. Вступ до права Європейського Союзу: Навчальний посібник: Пер. з англ. = Introduction to European Union Law /В. Кернз. – Київ: Знання, 2002. – 381 с.

10. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) : хрестоматія / упоряд. Б. В. Бабіна. – О. : Фенікс, 2012. – 294 с.

11. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. / М. В. Кордон. – 2-ге вид. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 172 с.

12. Основи права Європейського Союзу : нормат. матеріали (із змінами, внесеними Лісабон. договором) / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : ФІНН, 2010. – 392 с.

13. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу в правові системи третіх стран : монографія / Р. А. Петров. – К. : Істина, 2011. – 384 с.

14. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.

15. Право Європейського Союзу: учебник для вузов / под. ред. С.Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2010. – 1119 с.

16. Штрайнци Р. Європейське право /Перекл. З нім. Катерина Котюк; наук. Ред. укр. вид. Михайло Микієвич. – Львів: Астролябія, 2009. – 480 с.

17. Топорнин Б. Н. Европейское право. М.: Юристъ, 2001. – 456 с. 18. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2013. – 760 с.

Допоміжна:

1. Абдуллаєв Р. Генеза та сучасний стан правового регулювання інституту санкцій у праві Європейського Союзу // Юридичний вісник. – 2018. – № 1. – С. 98-102.

2. Божко В. М. Порівняльно-правовий аналіз особливостей проходження публічної служби в Україні та Європейському Союзі // Приватне та публічне право. – 2017. – № 3. – С. 84-90.

3. Булижин І. В. Правове регулювання процедур банкрутства у країнах Європейського Союзу // Приватне та публічне право. – 2017. – № 4. – С. 44-48.

4. Губанов О. О. Правова доктрина як елемент правової системи Європейського Союзу: її місце та зв'язок з іншими елементами // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – Вип. 4 (1). – С. 24-28.

5. Добрянський С. До характеристики юридичного гарантування прав людини у Європейському Союзі // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2016. – Вип. 38. – С. 233–245.

6. Овечкіна О. С. Гармонізація національного законодавства із правом Європейського союзу у сфері інтелектуальної власності // Право.ua. – 2017. – № 2. – С. 35-41.

7. Середа Т. Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Юридична Україна. – 2017. – № 4. – С. 4-11.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. europa.eu – офіційний інтернет-портал Європейського Союзу
2. <https://eur-lex.europa.eu/> EUR-Lex – Онлайн доступ до законодавства Європейського Союзу
3. <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html> – Договори Європейського Союзу
4. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk – Представництво Європейського Союзу в Україні
5. <http://rada.gov.ua> – інформаційний сервер Верховної Ради України

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Навчальні аудиторії, обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять.

2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, оснащені програмними пакетами: SPSS for Windows (Statistical Package for Social Sciences) – пакет програм комп'ютерної обробки первинної психологічної інформації; Excel for Windows – пакет програм для створення статистичних таблиць, діаграм, графіків, обробки первинної інформації методом середніх величин; Word for Windows – пакет програм для текстового форматування й ілюстрування звітів за підсумками проведених психологічних досліджень; мультимедійний проект, екран.

3. Презентації лекцій в PowerPoint.